

XXV.

EMLÉKBESZÉD.

Tartotta Hóry Béla, 1895. márcz. 15-én.

Ha ünnepli a keresztény világ az isten fiának, megváltónknak születését; ünnepelnie kell a magyarnak azon eszmék születése évfordulóját, melyek megváltának a szabadság számára; ha ünnepeljük az isten fiának feltámadását, ünnepelnünk kell azon nemzeti nagy eszmék feltámadását, melyek egyszerre hagyták oda a zsarnokok által leszegzett korporsót, — s ha végül ünnepeljük a szentlélek általi megszállást, ünnepelnünk kell a napot, melyen mint a szentlélek galambképében szállott le a szabadság.

E nap a márczius 15-ike.

E napon, ezelőtt 47 évvel született megváltónk a szabadság, törtek ki sirjokból a nagy eszmék és szálta meg minden igaz hazafi szivét a szabadság szent lelke, hogy megvalósítsa és pedig egy csepp vér nélkül, hossz-szas idők aspirációt.

A nemzet egy nap alatt egy egész századot lépett. Nagy eszmék születése e nap; de fogantatása több százados.

Mert hiszen ez eszmék szellemelengette a Bocskayak, Rákócziak zászlóit. Ez eszmék ott voltak az elvázott Mártinovics és társai agyában és irataiban, s nem tudá azokat kiirtani a zsoldos csapatok nyers ereje, nem tudá a penészes börtönök bilincse és nem tudá a hóhér bárdja.

Mert a nagy eszmék törvénye az, hogy győzedelmük évtizedek vagy századok kérdése csupán.

1847. november 7-én nyílt meg a pozsonyi országgyűlés. A konzervatíveknek erős gárdája küzdött a nagy tehetségekben gazdag ellenzékkel.

Kossuth Lajos az országgyűlés már első napjaiban ragyogó beszédet tartott a parlamentáris kormány rendszer mellett; azonban csak a francia forradalom hírére a márcziusi napokban kezdette a pozsonyi országgyűlés ellenzéke erőteljes nyilatkozatában mintegy tudtuladni a zsarnok hatalomnak, hogy a nemzet alkotmányos szabadságát nem kunyorálja többé, de követeli.

Midőn Kossuth emlékezetes beszédében többek közt így szólt: . . . Mi rajtunk egy fojtó gőznek nehéz átka ül, a bécsi rendszer csontkamrájából sorvasztó szél fú ránk, mely idegeinket megmereviti s lelkünk röp-tére zsibbasztólag hat . . . beszéde megrázta még politikai ellenfeleit is, annyira, hogy nem mert senki szót

emelni azon felirati javaslat ellen, mely alkotmányunk visszaadása iránt volt a királyhoz intézendő.

Részben a francia forradalom hirei, részben a magyar ellenzék határozott fellépése Bécs szabadelvű polgárait izgatottságba hozta, mely márczius 13-án forrongásba tört ki, Kossuth Lajos felirati beszédének fordítását olvasták föl egyetemi ifjak a népnek, a mely Kossuth éltetésével s a szabad-sajtó hangos követelésével járta be az utcákat.

A népnek egy küldöttsége akart a burgba menni, hogy a császár előtt tolmácsolja a nép akaratát. De a hatalom emberei nagy vész idején eszüket szokták veszíteni, s ez rossz tanácsadó.

A népre lövettek.

A haldoklók jajkiáltásaira a nép, mely különben erőszakot nem használt volna, a katonaságra rohant.

A küzdelem iszonyatos volt. Bécs utcáin a polgárvér patakkal folyt.

De a katonaság is megtizedelve lőn.

Egy tábornokot hasáb fával ütöttek le lováról. Albrecht főherceget is hasonló sors éri, ha meg nem menekül.

A bécsi nép e hősiesség viselkedése megbuktatá Metterniket a hatalmas államférfit, a kényuralom képviselőjét.

* * *

Ez alatt a magyar ifjuság sem pihent:

Petőfi Sándor, Jókai Mór, Vasvári Pál, Irinyi József, Irányi Dániel, Degré Alajos, Vidacs János álltak a pesti

ifjuság élén, — a kik már napokkal azelőtt különböző helyeken gyülesezve, közhangulatot teremtettek.

Márczius 14-én népgyűlést rendeztek, a hol megállapították a híres 12 pontot.

Az ifjuság elhatározta, hogy másnap nagy utcái tüntetést rendez.

Márczius 15-én, komor, havas esős reggelen, Petőfi s társai vezetése mellett indult meg egy óriási tömeg a 12 pontot magukkal vivén.

Egressy Gábor a nagy művész az »Életképekben« így írja le a történeteket:

» . . . A márczius 15-diki téren rivalgó sokaságot találok, mely mindig növekszik. . . . Néhány percz mulva Jókai az ifjak vállain kiemelkedik a sokaságból, a programot felolvassa, mely a nemzet kívánatait adja elő, reá mutat az isten szabadító kezére, mely a népek felett szemlátomást tolmácsolja szózatát az időnek. A lelkesedés, rémitő rivalgással viszhangoztatik a sokaság részéről.

Ekkor Petőfi felemelkedik, mint egy tulvilági alak, mint megtestesült népszenvedés, mint az ítélet halál angyala. Elüvölti, Nemzeti dalát! E hangok leirhatatlanok. Most is látom és hallom azokat. És örökké fogom látni és hallani; mert a kép és a hang elválaszthatatlanok. Leirhatatlan a dalnok hatása a népre, mely nőttönött s megesküvék Isten szabadege alatt. Hangosan dobogott minden kebel, dobogá az érzelmet: »most vagy soha!« — . . .«

Az Egressy Gábor által ily szépen leirt jelenet

után a Landerer-féle nyomdába mentek, hol Irinyi egy gépre tevén kezét így szólta;

»E sajtót a nép nevében ezennel lefoglaljuk, — követelvén kézírataink kinyomatását!«

Igy született meg a szabad-sajtó első terméke, a 12 pont, — márczius 15-én délelőtt 1/2, 12 órakor.

Eget verő éljenzéssel fogadta az óriási néptömeg a szabadság hajnalhasadásának ez első sugarát.

Nemsokára Petőfi lépett ki a nyomdából, hozván a szabadsajtó második termékét, Nemzeti dalát, mit azonnal elszavalt.

Midőn a második versszak után e sorok következtek:

BCU Cluj / Central University Library Cluj
A magyarok istenére

Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

A nép orkánként ismétlé ezt.

Pest város hazafias hatósága éppen ülésezett, midőn az ifjuság küldöttsége Irányi Dániel vezetése mellett megjelent, hogy a 12-ik pontot a tanácssal aláírassa.

A polgármester által aláírt és a város pecsétjével ellátott nyomtatványt, midőn a tanácsház ablakából a népnek bemutatták, az rivalgó éljenzésekkel felelt.

A tömeg aztán Budára vonult, hol kiszabadítván Stancsicsot a cenzura áldozatát, diadallal vitte magával.

Estve a Nemzeti Színházban volt felemelő folytatása a tüntetésnek.

* * *

A márcziusi napokban a mi csendes városunk, Kolozsvár is megélné kült.

Már márcz. 18-án a Pesten történtek hallatára az utcákon nagy néptömeg tolongott.

Midőn a katonai zenekar egy tábornok lakása elől haza indulandó volt, a nép megállította a Rákóczi-indulót és más magyar darabokat kellett játszodniok.

20-án Gróf Bethlen Ádámnál nagy gyűlés volt, melyen mindenki bámulatára megjelent Báró Jósika Lajos dobokai főispán, az utolsó országgyűlésen a kormánypart vezére, — s felkérte az ellenzék jelenlevő tagjait, hogy felejtsek a multat, s fogjanak kezét; »mert ha eddig rosszak voltak szóval, jók lesznek ezután tettel.«

Másnap márcz. 21-én városgyűlés volt, a hol a nagy tudós és publiczista Méhes Sámuel ev. ref. tanár a nemzet-őrség rögtöni felállítását, az országgyűlés mielőbbi összehívását, a hol az unio, szabadsajtó, jogegyenlőség törvénybe mondassék ki, indítványozá.

Egyhangulag lőn elfogadva.

Több főur ezalatt nemzeti cocardával jelenik meg, az ifjuság lobogókkal megy a főtérre, szóval talpon van egész Kolozsvár.

* * *

Erdély rendei május 29-ére lőnek összehiva. E nap Erdély életében nagyfontosságu.

Az országgyűlés megnyitása reggelén a főtéren sorkatonaság volt felállítva, a redout előtt a nemzetőrség.

Monostor-utczát, teljesen ellepé a nép, éljenezve a megjelent követeket, különösen a szászokat s a hazafias román püspököt Leményit.

Hol most összegyűltünk, e teremben folyt le a történelmi nevezetességű tanácskozás.

A külön emelvényen ültek nemzetiszinü kokárdákkal Erdély honleányai.

E terem falai hallák báró Wesselényi Miklós dörgő hangját, báró Kemény Dénes ékesszólását, Szász Károly törvényes érveléseit.

E terem falai tanuságot tehetnek, hogy miként beszélt Roth Ágoston — Brassó — Schmidt Konrád — Szeben követe a szászok, Leményi püspök, a románok részéről az Unió mellett.

E terem falai tanuságot tehetnek, hogy a midőn az elnök két napi tanácskozás után így enuntiált: »Az unió összes akarattal ezennel el van fogadva!« — igazat szólt.

* * *

Miként tudjuk, a nemzet akarata, megoldást nyert a törvényes forum, a pozsonyi országgyűlésen, s a törvényt a király szentesíté.

És ime e törvény ellen ütött pártot a bécsi gonosz szellem, — s első sorban ennek vak eszköze az átkos emlékü horvát bán.

Az így orozva csuful megtámadott magyar nem-

zet szentesített törvényeit védte, midőn kardott rán tott azon hadsereg ellen, mely alkotmányát volt megsemmisítendő.

S akkor elkezdődött azon óriási küzdelem, mely csodáltká tevő a magyar nevet.

De nem volt fegyver, nem volt pénz.

Kossuth Lajos bűbájos felhívására lőn minden.

Az ekkor történtek a következőkben vannak megörökítve:

A mi ezután következett: egyik legszebb s legmegkapóbb részét képezi a szabadságharczunknak. Ha nem volna historiai valóság, azt kellene hinnünk hogy ezeregy-éjbeli tündérmese.

A kormány segélykiáltása riadó viszhangot vert az országban. Behatolt a fényes palotákba, bejutott a szalmafedeles kunyhókba és mindenütt megdobbantá a sziveket. Mintha varázslat történt volna, egyszerre valami csodálatos, kimagyarázhatatlan érzés fogta el a magyart; odaadni mindenét, a mi kedves, a mi drága előtte, annak az ezer sebtől vérző, méltatlanul üldözött szegény hazának.

A nemes példával a főváros járt elől. A muzeum előtt népgyűlést tartottak. Vasvári Pál a haza nevében adakozásra hívta fel a népet. Erre odalépett Rottenbiller alpolgármester. Kivette zsebéből drága arany óráját, s lehuzta ujjáról gyűrűjét, s e szavakkal dobta a lábainál levő kosárba:

— Midőn a haza szegénységben van, fiainak nem szabad ékszerektől csillogni.

Majd Kacskovics tanácsos, ki diszruhában jelent meg, türkisses arany övét dobja a kosárba.

»És tolult a közönség hosszú tömött sorban. Ez lánczát, amaz óráját, a harmadik gyűrűjét ajánlotta fel. A nők ékszereiket tették le. Egy gyermekleány kivette szüziés kebeléből anyjától maradt drága ereklyéjét, az arany amulettet és piruló arczal, remegő kezekkel nyújtotta át. Egy jurátus aranyveretű diszkardját hagyta ott, »majd szerzek kardot az ellenségtől!«

Igy megtelt kosár, kosár után arannyal és gyémánttal.

A vidék követte a példát.

Aztán megkezdődött a csaknem másfél évig tartó küzdelem. BCU Cluj / Central University Library Cluj

A világtörténet is alig mutathatja fel párját azon gigászi erőfeszítésnek, melyet a magyar két nagy hatalommal és öt nemzetiséggel vívott.

Történetünk lapjai tele vannak a nemzet hősiességének felemelő és megkapó képeivel; de a függetlenségi harc dicső küzdelme mindazokat felülmulja. Nagy küzdelem már csak azért is, hogy ez az egész nemzeté vala. A főúr ott hagyja palotáját, kényelmes otthonát, — a közép osztály félretevé könyvét, tollát; a földműves ekéjét; és mindenik szeretett családját. Sőt a gyermek és a nő is nem egy esetben ontá vérért és áldozá életét a haza oltárán.

Óh hány eset vala, hogy a mennyegzőről egyenesen csatába ment az ifju, s mennyegzői nyoszolyája a véráztatott föld lett.

S a nő, kinek férje és fia hullott el a harcmezőn, — a menyasszony, ki koszoruját özvegyi fátyollal váltá fel, — büszkén könnyezte meg szeretteit, hiszen van-e fenségesebb, mint meghalni a hazáért..!

A világ bámulattal nézte nagy küzdelmeinket, s tisztelet tárgya lett a magyar világszerte.

Mert nem a hódítás vágya, nem a kétes értékű s diplomata által előidézett conflictusok; de a nagy eszmék adták a nemzet kezébe a győzedelmes fegyvert, s nem egyes osztályok harca; de az össznemzet legdicsőebb küzdelme vala az.

Csatájok a védelmezett

Népjog csatája volt,

Melyet szent eskü, szent kötés

Ellen zsarnok tiport

Nem kell leírnom a nagy győzelmek egész sorát, melylyel öt nemzetiséget és két nagyhatalmat vertünk le, — kiszorítva még az orosz hadsereget is határainkról.

Óh bár ne kellene szólanom arról sem, hogy végül mégis az aránytalan nagyero és árulás megdönté a szent ügyet.

Bár ne kellene szólanom a börtönről és bitófákról sem.

A háromszinü zászlók nem lobognak

A két magyar hon egy nagy temető,

Fel-felzokog rivalma bus daloknak

Hős vértanuk végperczét hirdető.

*

*

*

Tisztelettel álljunk meg a nagy napok hősei, az öreg honvédek előtt.

Miként egykor a golyózápor, úgy ritkitja már soraikat minden év, minden nap.

Hiszen, ki akkor még mint gyermek hullatta vérét a hazáért, ma már mondhatni agg.

Ti, jelenkor ifjai, tisztelettel hajoljatok meg a nagy napok ez alakjai előtt. Hisz a legutolsó is ezek közül egy része volt azon hős hadseregnek, mely történetünk legszebb lapját írta.

Ti ifjak, midőn szintén elérenditek e kort, majd büszkélkedve beszélitek el unokáitoknak, hogy még érték a nagy napok hőseit, s hogy szerencsések voltak megszoritni a kezét, mely egykor a hősi kardot szoritá.

És ti öreg honvédek, a nemzet tisztelet tárgyai, nyugodtan közeledhettek sirotok felé, mert nem tunyább nemzedék lép nyomotokba. Nubia párducza nem szült nyulfiakat! S ha ismét szükség leend rá, nagy példátokon lelkesülve, miként ti egykor, úgy fognak rohanni a halálba a haza függetlenségeért.
